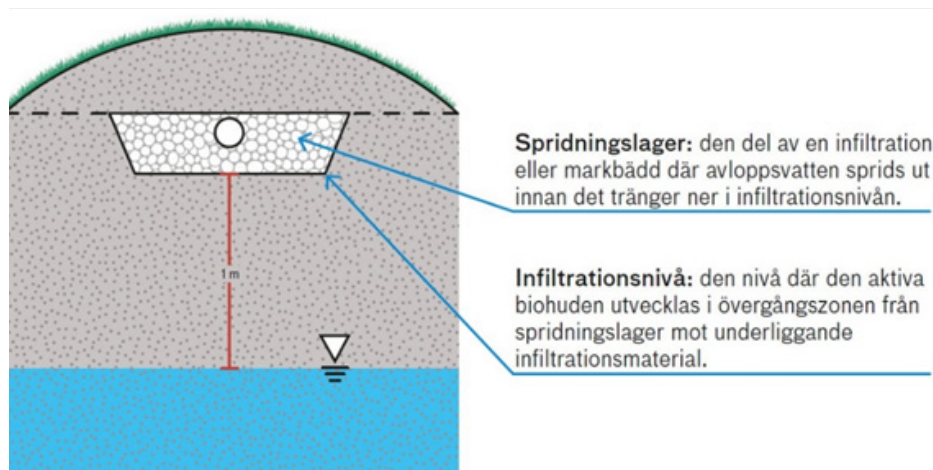

Bestämning av högsta dimensionerande grundvattennivå för avloppsanläggningar <26 pe

Markbaserade avloppsanläggningar måste alltid utformas med hänsyn till höga grundvattennivåer. I en infiltrationsanläggning är reningen beroende av syret i den omättade zonen innan avloppsvattnet når grundvattnet. En redogörelse för hur högsta dimensionerande grundvattennivå (GVdim) har bedömts behöver därför finnas med i en ansökan/anmälan.

Detta informationsblad beskriver en metod för att uppskatta högsta dimensionerande grundvattentyta, GVdim. I många fall kan GVdim uppskattas med hjälp av en e-tjänst. Resultatet av beräkningen fås som en PDF som kan bifogas ansökan/anmälan.

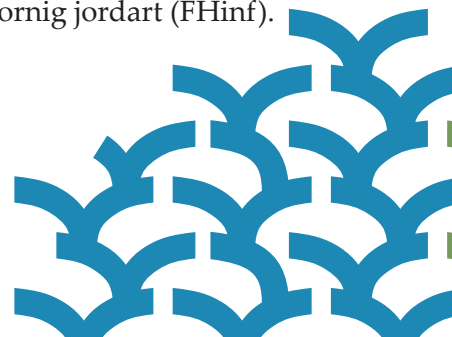
För att uppnå en syresatt och omättad zon finns ett krav på att det ska vara minst en meter mellan infiltrationsnivån och grundvattentytan under större delen av året, se figur 1.

Figur 1. För att reningen i en infiltrationsanläggning ska fungera ska avståndet mellan infiltrationsnivån och den högsta dimensionerande grundvattennivån (den omättade zonen) vara minst 1 meter under större delen av året.

Generellt bör undersökningar av grundvattennivå i första hand ske vid tillfällen på året då grundvattennivån kan förväntas vara nära sina högsta nivåer. När detta inträffar varierar från år till år, men beror också på var i landet man befinner sig. Grundvattennivåerna i Norrlands kustland står som högst efter snösmältningen och en kort period på hösten, och som lägst under senvintern. Se SGU:s hemsida för aktuella grundvattennivåer (<https://www.sgu.se/grundvatten/grundvattennivaer/aktuella-grundvattennivaer/>).

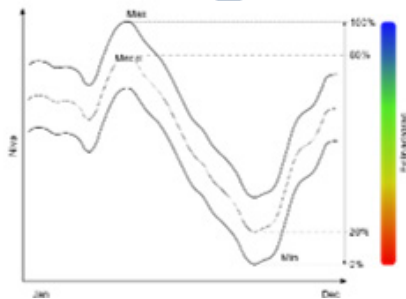
Denna modell för bedömningen av högsta dimensionerande grundvattennivå tar avstamp i en observerad grundvattennivå (GVobs) i provgrop eller grundvattenrör. Den observerade nivån korrigeras sedan genom ett tillägg (FHmag) om tidpunkten för observationen inte gjordes när grundvattennivån stod som högst. Utöver detta behöver eventuellt ytterligare ett tillägg göras för den förhöjningseffekt som uppkommer under infiltration i finkornig jordart (FHinf).

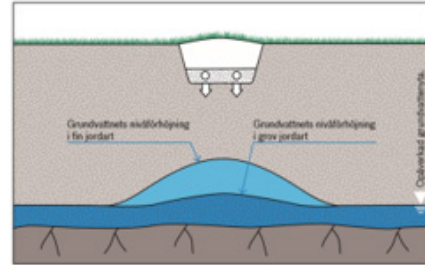
$$GV_{dim} = GV_{obs} + FH_{mag} + FH_{inf}$$

Observerad grundvattennivå i provgröp eller grundvattenrör/borrhål.

Tillägg på grund av grundvatten-fluktuationer. Beräkning kan göras i en e-tjänst, med inmatning av plats och uppmätt grundvattennivå vid ett visst datum. Är fyllnadsgraden i ett moränmagasin 80 procent eller mer behöver ingen kompensation FH_{mag} läggas till. Att avvakta provgrovsgrävning till en period med hög fyllnadsgrad i magasinet ger en säkrare projektering.

Ytterligare eventuellt tillägg för lokal förhöjning på grund av infiltration i finkornig jordart. Visar siktanalys att jordarten ligger inom fält A behöver inget tillägg göras.

Metoden omfattar 6 steg:

1. Observation av grundvattennivån i fält där anläggningen planeras.
2. Fastställande av magasinets egenskaper (stort eller litet magasin).
3. Översiktlig bedömning av fyllnadsgraden i grundvattenmagasinet vid observationen av grundvattennivån.
4. Beräkning av nivåhöjning som kompensation för att observationen av grundvattennivå inte skedde under höga grundvattenförhållanden.
5. Beräkning av den lokala nivåhöjningen under anläggningen på grund av infiltration.
6. Bestämning av dimensionerande högsta grundvattennivå genom summering av de beräknade nivåförhöjningarna och den observerade grundvattennivån.

Grundvattenobservationer i fält (steg 1)

Observationer av grundvattennivå gör man i omedelbar närhet till avloppsanläggningen (inom 5 meter från platsen där anläggningen ska placeras). I de fall där man inte träffat på grundvatten på ett djup ner till 2,5 meter under planerad infiltrationsnivå, eller där man träffat på berg före grundvatten, så behöver man inte göra en observation av grundvattennivån.

Om man träffat på berg bör bergsnivån i stället likställas med en observerad grundvattennivå. Grundvattennivån (GVobs) observeras minst två gånger med minst en veckas mellanrum. Observation kan göras med hjälp av (tillfälligt) grundvattenrör. Se informationsblad 4 Grundvattenrör.

Korrigerig av observerad nivå (steg 2-4), GVmag

Steg 2-4 hämtas med fördel från e-tjänst på webbadressen: <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=920b023b74d84b3eac70d847ea9b2c42>

Välj "Grundvattenberäkning" i menyn uppe i högra hörnet: Resultatet av beräkningen fås som en PDF som kan bifogas ansökan/anmälan.

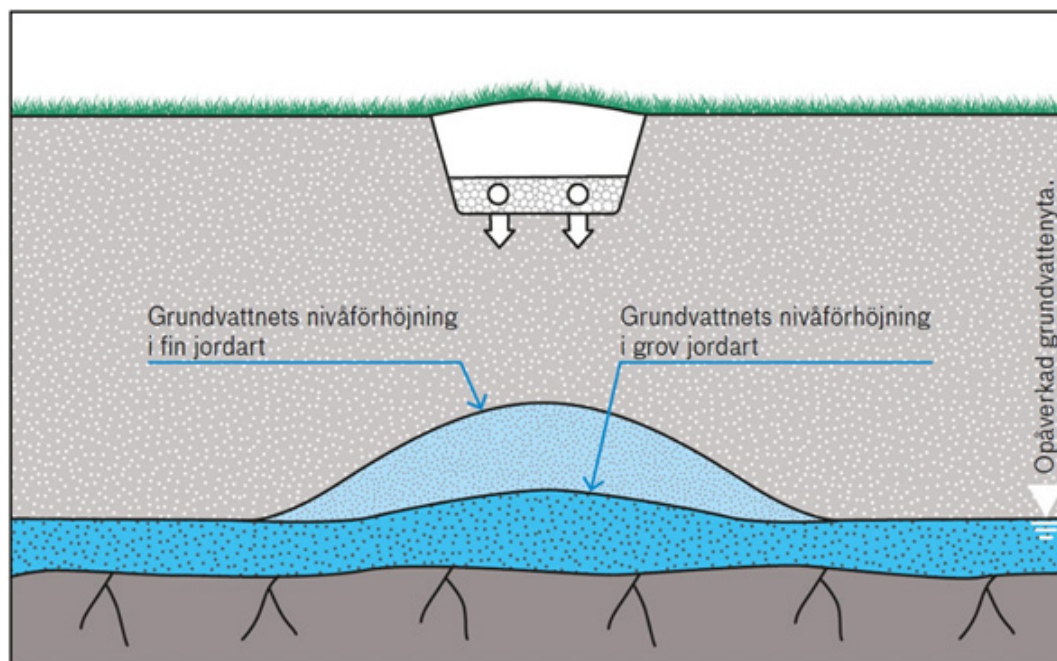
För detaljerad beskrivning av manuell beräkningsmetod, se Havs- och vattenmyndighetens vägledning om prövning av små avlopp: <https://www.havochvatten.se/hav/vagledning--lagar/vagledningar/sma-avlopp/provning-av-sma-avlopp/overgripande-fragor/bestamning-av-dimensionerande-grundvattenniva.html>

Morän och finare jordarter räknas som små och snabbreagerande magasin, med stora och snabba förändringar av grundvattennivån. Grundvattennivån växlar med årstiderna och det är inte ovanligt med variationer på mer än två meter under ett år.

Större sammanhängande isälvsavlagringar (grus och sand) är stora och långsamtreagerande magasin, där markens goda genomsläpplighet gör att grundvattennivån inte har samma stora variationer över året som de mindre magasinerna.

Lokal höjning av grundvattennivån på grund av infiltration (steg 5)

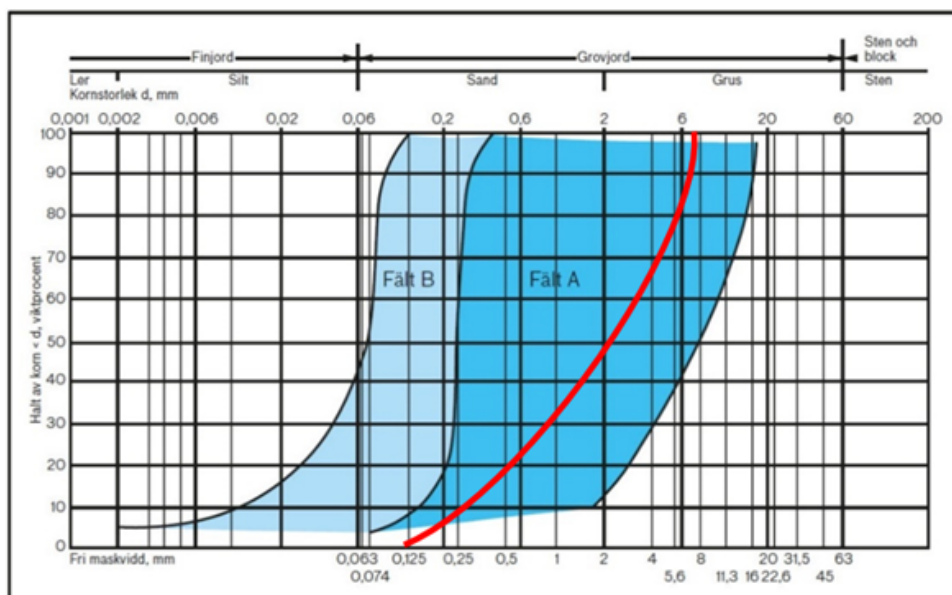
Vid infiltration av avloppsvatten kan en lokal förhöjning av grundvattennivån uppstå under anläggningen. Generellt så är höjningen försumbar i grövre jordarter (inom fält A, se figur 3), men den kan vara av avgörande betydelse i finare jordarter (inom fält B, se figur 3), speciellt vid tunna jordlager.

Figur 2. Grundvattennivån kommer att höjas under en infiltration i fin jordart.

För att säkerställa att kravet på 1 meter omättad zon uppfylls är det viktigt att uppskatta hur kraftig den lokala förhöjningen blir. Jordens förmåga att leda vatten i marken kommer i stor utsträckning att bestämma hur mycket grundvattennivån rakt under infiltrationsanläggningen kommer att höjas.

Visar siktanalys av material från provgropen att jordarten ligger inom fält A, behöver inget ytterligare tillägg göras utan GVdim beräknas som summan av GVobs och FHmag

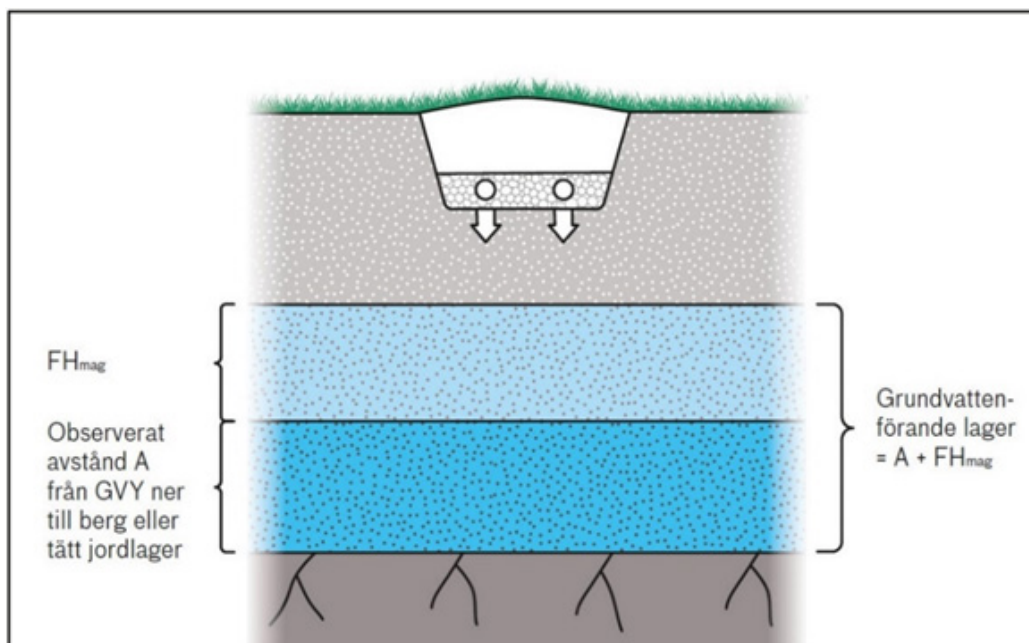
Figur 3. Siktanalys som visar att jordarten på platsen för planerad infiltration ligger i fält A, vilket innebär att tillägg för förhöjning under infiltrationen inte behöver göras. $FH_{inf}=0$

Ligger däremot siktanalysen helt eller delvis i fält B behöver man ta hänsyn till förhöjningen under infiltrationen. Markens vattengenomsläpplighet (hydraulisk konduktivitet) kan uttryckas genom det så kallade k-värdet, som kan uppskattas genom perkolationsprov eller uppskattas grovt genom tabell 1 och 2.

Tabell 1. Ungefärliga k-värden för olika moräner

Moräner	K-värde m/s	Sediment	K-värde m/s
Grusig morän	10 ⁻⁵ - 10 ⁻⁷	Fingrus	10 ⁻¹ - 10 ⁻³
Sandig morän	10 ⁻⁶ - 10 ⁻⁸	Grovsand	10 ⁻² - 10 ⁻⁴
Siltig morän	10 ⁻⁷ - 10 ⁻⁹	Mellansand	10 ⁻³ - 10 ⁻⁵
		Finsand	10 ⁻⁴ - 10 ⁻⁶
		Grovsilt	10 ⁻⁵ - 10 ⁻⁷

För att beräkna förhöjningen behövs även kännedom om tjockleken på det grundvattenförande lagret under infiltrationen. Detta är den mäktighet på grundvattnet ovanför berg eller tätt jordlager som uppkommer då grundvattenmagasinet är fyllt, alltså avståndet mellan den observerade grundvattennivån i steg 1 och avståndet till berg/tätt jordlager plus tillägget FHmag.

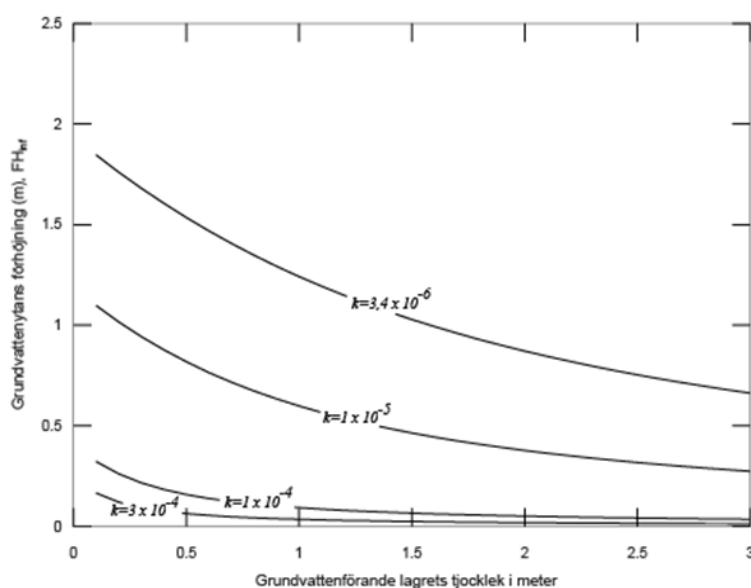
Figur 4. Principskiss över grundvattenförande lager. Har man räknat fram en korrigerad nivå för FH_{mag} så kan beräkningen av grundvattenförande lager beskrivas som denna nivå minus jorddjupet/avstånd till tät jordlager.

Ibland saknas uppgift om avstånd till berg/tätt jordlager och uppgifter om k -värde. I dessa fall får man göra rimliga ansatser och bedöma utfallet, till exempel börja med att anta att det är berg i botten av provgropan och utgå ifrån att det är ett lågt k -värde för att se om det finns någon risk för förhöjning.

Behöver man gå vidare kan man, som stöd för en bedömning av avstånd till berg använda sig av [SGU:s jorddjupsmodell](#), göra en fördjupad provgropp eller leta efter uppgifter om jorddjup i Brunnsarkivet.

Det kan också bli aktuellt att göra ett perkolationsprov för att uppskatta den hydrauliska konduktiviteten. Uttag av perkolationsprover för detta ändamål bör ske i de jordlager under planerad infiltrationsnivå som har lägst genomsläpplighet.

Sambandet mellan lokal förhöjning under infiltrationen och det grundvattenförande lagrets tjocklek vid olika k -värden anges i figur 5. Den lokala förhöjningen FH_{inf} avläses på Y-axeln.

Figur 5. Grundvattennivåns förhöjning (FH_{inf}) som funktion av grundvattenförande lagrets tjocklek vid några olika k -värden. Kurvorna är beräknade baserat på metod beskriven av Finnemore 1993.

Finnemore, E. (1993). Estimation of Ground-Water Mounding Beneath Septic Drain Fields. *Groundwater*, 884–889

Beräkning av högsta dimensionerande grundvattennivå (steg 6)

Dimensionerande grundvattennivå GVdim fastställs slutligen genom att addera resultaten från steg 4 och 5 till den observerade nivån:

$$\text{GVdim} = \text{GVobs} + \text{FH mag} + \text{FHinf}$$

	Definition	Kommentar
GVdim	Dimensionerande högsta grundvattennivå utifrån vilken man projekterar och bygger infiltrationen. Anges i meter under befintlig markyta. (gäller för konventionella infiltrationer <26 pe)	Befintlig markyta fungerar som referensnivå (nollnivå). GVdim blir därmed i allmänhet negativt och anger avståndet från markytan ner till dimensionerande grundvattennivå. Positiva värden på GVdim innebär att dimensionerande grundvattennivån beräknats till en nivå ovan markytan. Detta indikerar att det kan finnas tidpunkter på året då grundvattennivån ligger mycket nära eller till och med över markytan. (Observera dock att för dimensionerande magasinets nivå som beräknas i länsstyrelsens GIS-stöd har man vänt på detta så att negativa nivåer motsvarar nivåer ovan mark.)
GVobs	Dimensionerande högsta grundvattennivå utifrån vilken man projekterar och bygger infiltrationen. Anges i meter under befintlig markyta. (gäller för konventionella infiltrationer <26 pe) Observerad grundvattennivå, meter under befintlig markyta	Bestäms genom minst två observationer i grundvattenrör eller provgrop med minst 1 veckas mellanrum (steg 1), företrädesvis vid en tidpunkt då grundvattennivåerna allmänt är höga. Befintlig markyta anges som nollnivå och nivåer under mark redovisas som negativa värden. (Observera att det omvända gäller i länsstyrelsens GIS-stöd.)
FHmag	Grundvattnets förhöjning (m) på grund av naturliga grundvattenfluktuationer.	FHmag beräknas enklast genom e-tjänst på https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/miljo-och-vatten/vatten--och-avloppsforsojning/gis-stod-for-provning-och-tillsyn-av-sma-avlopp.html . För manuell beräkning se Havs- och vattenmyndighetens vägledning om prövning av små avlopp: https://www.havochvatten.se/hav/vagledning--lagar/vagledningar/sma-avlopp/provning-av-sma-avlopp/overgripande-fragor/bestamning-av-dimensionerande-grundvattenniva.html
FHinf	Grundvattnets lokala förhöjning (m) under infiltrationen på grund av belastning med avloppsvatten	FHinf hämtas ur figur 5 (steg 5). K-värdet beror på resultatet av siktanalys/perkolationsprov. Det grundvattenförande lagrets tjocklek är avståndet mellan observerat berg (eller tätt jordlager) och beräknad högsta grundvattennivå i magasinet. Vid jordart inom fält A behöver man inte ta hänsyn till FHinf.

Beräkningsexempel

2 meter djup provgrop i morän, inget berg, 50 % fyllnadsgrad i magasinet, grundvattenytan på 1,5 meters djup. Datum och position för provgropen känd.

Djup i m	Beskrivning, till exempel var man tagit ut prov, jordart, förekomst av grundvatten etcetera	Kommentar
0,5	FÖRNA, HUMUS M.M.	
1,0	MORÄN	Prov inlämnat för siktanalys
1,5	Grundvattenyta	
2,0		Provgropen 2,00 m djup
2,5	Berg ej observerat	

Steg 1 - observation av grundvattennivå

Grundvattennivån observeras vid två tillfällen med en vecka emellan. Den ligger på 1,5 meter under befintlig markyta. Provgropen är tämligen grund, 2 m.

Steg 2 – 4 - jordart, magasinstyrp och fyllnadsgrad samt beräkning av nivåhöjning på grund av förändringar över tid, FHmag

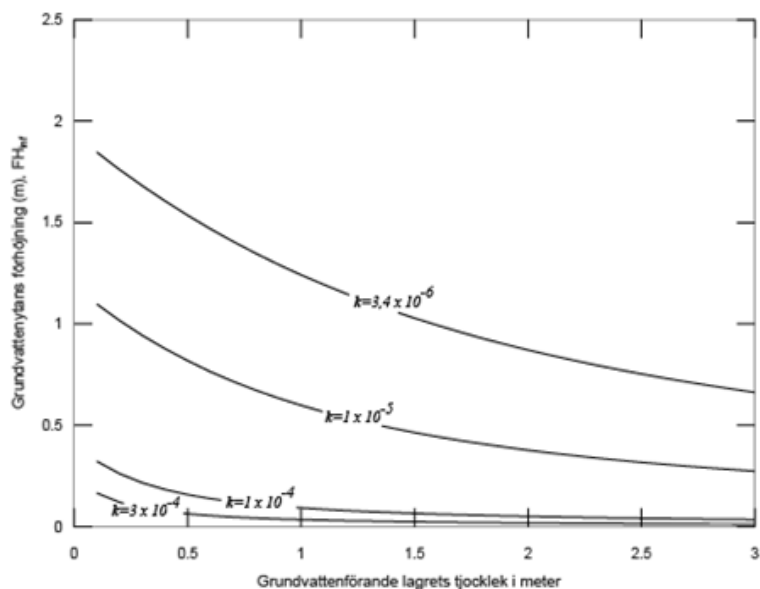
Resultat av beräkningar i steg 2-4 hämtas från e-tjänst på webbadressen: <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=920b023b74d84b3eac70d847ea9b2c42>

FHmag bestäms till 0,8 m.

Steg 5 - beräkning av den lokala nivåhöjningen på grund av infiltration, FHinf

Siktanalysen har visat att det är en grusig morän. Perkolationsprover visar ett uppskattat k-värde på ca 10⁻⁶ m/s.

Det grundvattenförande lagret är åtminstone 2 - 1,50 = 50 cm, plus FHmag som fastställts till 0,8 m vilket blir 1,3 m. Av diagrammet nedan framgår att FHinf ligger på ca 1,1 m utifrån tillgänglig data.

Steg 6 - beräkning av GVdim

$$-1,5 + 0,8 + 1,1 = +0,4 \text{ m}$$

Observerad grundvattenyta   Tillägg på grund av att grundvatten-observationen gjordes då grundvattenmagasinet inte var fullt, FHmag   Tillägg på grund av lokal förhöjning under infiltrationen, FHinf

Värdet blev positivt, vilket antyder att det på platsen finns en risk för att grundvattnet periodvis ligger i närheten av markytan. Exempel på några handlingsalternativ:

- Går det att byta lokalisering?
- Provgropen/arna har grävts vid en tidpunkt då det var tämligen låg fyllnadsgrad i magasinet. Avvakta med att bestämma GVdim till en bättre tidpunkt då de observerade grundvattennivåerna ligger närmre sin maxgräns. Påslaget FHmag blir då lägre och man får en större säkerhet i projekteringen. Är fyllnadsgraden i ett moränmagasin 80 procent eller mer behöver ingen kompensation FHmag läggas till.
- Provgropen var bara 2 meter djup. Gräv en djupare provgrop och/eller kontrollera avstånd till berg med ett stickspjut/jordborr eller liknande för att eventuellt kunna konstatera att det finns ett tjockare grundvattenförande lager än vad man först antagit. Då blir FHinf lägre. [Data i SGU:s brunnsarkiv](#) eller SGU:s jorddjupsmodell kan också bidra med kunskap om jorddjup i det aktuella området.
- Infiltrationen läggs upphöjd efter kontroll av att marken kan transportera bort infiltrerat vatten inom recipientområdet nedströms anläggningen, utan risk för uppträning.
- Välj en annan teknisk lösning.